

УДК 342.72:614.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.29>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗКРИТТЯ МЕДИЧНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

Мацелюх І.А.,

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри службового та медичного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0008-2531-8791
e-mail: kaf.ist@ukr.net*

Маховик А.О.,

*аспірантка кафедри службового та медичного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0007-0606-6106
e-mail: amakhovyk@gmail.com*

Мацелюх І.А., Маховик А.О. Конституційно-правове регулювання розкриття медичної таємниці в Україні.

Стаття присвячена комплексному дослідженню конституційно-правового регулювання розкриття медичної таємниці в Україні крізь призму балансу приватних і публічних інтересів. Підкреслюється, що інститут медичної таємниці є ключовим елементом гарантій права людини на приватність і недоторканність особистого життя, а також складовою системи захисту персональних даних. Водночас зазначений інститут має важливе значення для забезпечення національної безпеки, економічного добробуту та охорони основоположних прав і свобод.

У роботі проаналізовано конституційні положення, норми спеціального законодавства (Закони України «Про національну безпеку України», «Про захист населення від інфекційних хвороб» та інші), а також практику їх застосування у виняткових випадках, коли розкриття конфіденційної інформації визнається правомірним. Особливу увагу приділено питанню розкриття медичної таємниці з метою забезпечення національної безпеки та економічної стабільності.

Інститут медичної таємниці доцільно розглядати не лише крізь призму приватних прав пацієнта, але й у ширшому контексті захисту публічних і державних інтересів. Еволюція законодавчого підходу свідчить про поступове зміщення акцентів від комплексного охоплення всіх сфер життя, включно з охороною здоров'я, до пріоритету забезпечення суверенітету та демократичного ладу. Водночас навіть у межах нової парадигми охорона здоров'я й доступ до медичної інформації залишаються важливими чинниками, що безпосередньо впливають на економічний добробут суспільства.

Окремо розглянуто ситуації, пов'язані із забезпеченням економічного добробуту держави, зокрема повідомлення про професійні захворювання, ведення обліку інфекційних випадків і правове регулювання під час пандемії COVID-19. Такі дії є формою реалізації публічного інтересу, що водночас вимагає дотримання принципів законності, пропорційності та цільового використання отриманих даних. Також приділено увагу випадкам, коли розкриття медичної інформації є виправданим із позиції захисту прав людини — для запобігання поширенню інфекцій серед дітей, протидії домашньому насильству та забезпечення безпеки вразливих осіб.

Ключові слова: медична таємниця, права людини, розкриття медичної інформації, принцип пропорційності, економічний добробут, національна безпека, захист приватного життя

Matseliukh I.A., Makhovyk A.O. Constitutional and legal regulation of medical confidentiality disclosure in Ukraine.

The article examines the constitutional and legal regulation of medical secrecy disclosure in Ukraine, focusing on the balance between private and public interests. Medical secrecy is a cornerstone of human rights, ensuring privacy, personal inviolability, and personal data protection, while also playing a critical role in safeguarding national security, economic well-being, and fundamental rights.

The study analyzes constitutional provisions, specialized legislation (e.g., Laws of Ukraine “On National Security of Ukraine” and “On Protection of the Population from Infectious Diseases”), and their application in exceptional cases where disclosure is deemed lawful, particularly for national security and economic stability.

The evolution of Ukraine’s legislative approach reflects a shift from a broad, all-encompassing view of national security, including health care, to prioritizing sovereignty and democratic order, driven by wartime challenges. However, health care and access to medical information remain vital for economic and social stability. The article highlights cases where disclosure serves public interests, such as reporting occupational diseases, tracking infectious cases, and regulating during the COVID-19 pandemic, emphasizing adherence to legality, proportionality, and targeted data use. Additionally, disclosure is justified to protect human rights, including preventing infections among children, combating domestic violence, and ensuring vulnerable individuals’ safety.

Ukraine’s legal framework is evolving toward a balanced model that harmonizes individual rights, societal needs, and state imperatives. This trajectory underscores the need for alignment with international human rights standards, enhancing resilience against global challenges like pandemics and digital threats. This balanced approach strengthens public trust in institutions, enhances citizen protection, and fosters a just, secure society for future generations.

Key words: medical confidentiality, human rights, disclosure of medical information, proportionality principle, economic welfare, national security, protection of privacy.

Постановка проблеми. Медична таємниця є одним із фундаментальних інститутів медичного права, покликаним гарантувати право особи на приватність та недоторканність особистого життя. Конституція України (ст. 32) закріплює загальне правило про заборону збирання, зберігання, використання чи поширення конфіденційної інформації без згоди особи, але водночас передбачає винятки, виправдані інтересами національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Проблема полягає у тому, що на практиці законодавство України не містить чітких та уніфікованих підходів до визначення меж і підстав розкриття медичної таємниці. Еволюція національного законодавства демонструє зміщення акцентів: від комплексного розуміння безпеки, яке охоплювало й сферу охорони здоров’я, до пріоритету захисту суверенітету та демократичного ладу. Проте питання доступу до медичної інформації залишається важливим чинником як для економічної стабільності, так і для реалізації основоположних прав людини.

Складність проблеми посилюється тим, що вітчизняне законодавство не дає визначення «економічного добробуту», хоча саме він напряму пов’язаний із мінімізацією економічних втрат від масових захворювань, оптимізацією ресурсів охорони здоров’я та захистом прав громадян. Крім того, випадки розкриття медичної таємниці в інтересах прав людини (наприклад, у ситуаціях домашнього насильства або захисту дітей) не завжди мають однозначне правове регулювання та узгодженість із принципами захисту приватності.

Таким чином, постає необхідність комплексного дослідження доктринальних та законодавчих підходів до визначення підстав правомірного розкриття медичної таємниці, з метою вироблення чітких критеріїв для досягнення балансу між індивідуальними правами пацієнта та публічними інтересами держави і суспільства.

Метою статті є комплексне дослідження конституційно-правових засад інституту медичної таємниці в Україні, з’ясування умов і меж її правомірного розкриття, аналіз винятків, пов’язаних із забезпеченням національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини.

Стан опрацювання проблематики. Питання правового регулювання інституту медичної таємниці та умов її розкриття були предметом наукових досліджень у працях Т. Сліпченко, А. Литвиненко, Г.О. Блінової, М.М. Потіпа, О.Ю. Камишанського, І.М. Горбаньова та інших учених. В їхніх роботах висвітлювалися аспекти правового статусу пацієнта, гарантії захисту персональних даних, а також проблеми узгодження приватних і публічних інтересів. Разом із тим, значна части-

на цих дослідженнях зосереджується переважно на загальних питаннях конфіденційності медичної інформації, тоді як сучасні виклики, такі як необхідність протидії масовим інфекційним захворюванням, потреби національної безпеки та економічного добробуту – вимагають нового, комплексного підходу до аналізу правових підстав і меж допустимого розкриття медичної таємниці. Це зумовлює актуальність подальших досліджень, спрямованих на вироблення збалансованої моделі правового регулювання, що враховує міжнародні стандарти, практику ЄСПЛ та національні інтереси України.

Виклад основного матеріалу. Медична таємниця є одним з основоположних інститутів медичного права. Також вона є одним із ключових елементів охорони права людини на приватність та недоторканність особистого життя. Її збереження є загальним правилом, проте в окремих випадках виникає необхідність у її розкритті. Саме з метою визначення таких винятків законодавець встановлює низку юридичних вимог, що регулюють умови правомірного розкриття медичної таємниці.

Конституція України у статті 32 вказує, що конфіденційна інформація про особу не може збиратися, зберігатися, використовуватися чи поширюватися без її згоди, за винятком випадків, прямо встановлених законом та виправданих інтересами національної безпеки, економічного добробуту й прав людини [1]. Дослідження правових підстав та меж розкриття медичної таємниці є важливим для забезпечення гармонійного співвідношення між конституційними правами особи та потребами держави і суспільства.

Попередня редакція Закону України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 року [2] містила визначення, що до національної безпеки входить широкий спектр сфер, починаючи від правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією до захисту екології і навколишнього природного середовища. Серед цього переліку визначалась і сфера охорони здоров’я, як складова національної безпеки. Даний підхід перегукувався з конституційною нормою. Нова редакція Закону України “Про національну безпеку України” від 21 червня 2018 року [3] змінює розуміння поняття національної безпеки. Фокус звужується до ключових елементів – суверенітет, територіальна цілісність, демократичний лад. Натомість вводиться поняття «національних інтересів» як життєво важливих для людини, суспільства і держави. Зміна підходу у більшій мірі спричинена воєнними викликами, які постали перед державою. У 2018 році, було визнано, що без захисту суверенітету та демократії інші аспекти (освіта, охорона здоров’я) не матимуть значення.

Таким чином, інститут медичної таємниці розглядається не лише крізь призму приватних прав пацієнта, але й у ширшому контексті захисту суспільних та державних інтересів. Еволюція законодавчого підходу до розуміння національної безпеки демонструє зміщення акцентів від комплексного охоплення усіх сфер життя, включно з охороною здоров’я, до пріоритету збереження суверенітету та демократичного ладу. Водночас, навіть у новій парадигмі охорона здоров’я і доступ до медичної інформації залишаються вагомими чинниками, що прямо впливають на економічний добробут суспільства. Саме тому питання допустимості розкриття медичних даних у цілях забезпечення економічних інтересів потребує окремого аналізу.

Українське законодавство не містить чіткого визначення «економічного добробуту». Загалом під цим поняттям розуміють, що добробут показує, наскільки населення забезпечене матеріальними, фінансовими та іншими благами, а також впливає на розвиток економіки. Враховуючи медичну складову, можна уточнити, що економічний добробут пов’язаний із забезпеченням стабільного розвитку суспільства, мінімізацією економічних втрат від масових захворювань, плануванням ресурсів охорони здоров’я та ефективним використанням даних для статистичних і епідеміологічних цілей.

Для ілюстрації практичного застосування цього підходу варто звернути увагу на Постанову Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 337 [4]. У ній встановлено порядок екстреного повідомлення про нещасні випадки та професійні захворювання, що дозволяє державі своєчасно оцінювати наслідки для економіки та планувати відповідні ресурси. Відповідно до пункту 6, заклади охорони здоров’я зобов’язані протягом доби повідомляти відповідні підприємства, територіальні органи Держпраці та Пенсійного фонду.

Подібний підхід був застосований і під час пандемії COVID-19. Так, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв’язку з COVID-19» (30 березня 2020 р.) [5], дозволяв обробку персональних даних без згоди особи для протидії поширенню коронавірусної хвороби. Дані могли використовуватися для планування протиепідемічних заходів, а після закінчення карантину підлягали знеособленню або знищенню.

Ще одним прикладом є внесені 13 квітня 2020 р. зміни до ст. 35 Закону «Про захист населення від інфекційних хвороб» [6]. Ці зміни встановили обов'язковий облік та реєстрацію кожного випадку інфекційної хвороби, що дозволяє формувати державну політику охорони здоров'я та забезпечувати ефективне здійснення протиепідемічних заходів. Особливий порядок обліку та обміну інформацією визначається рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

Мета таких заходів полягає у забезпеченні економічного добробуту через мінімізацію економічних втрат від масових захворювань, оптимізацію бюджету на охорону здоров'я, ефективне управління ресурсами та планування державних програм. Для досягнення цих цілей передбачено конкретні принципи захисту персональних даних:

- дані використовуються виключно за призначенням, що гарантує їх цільове та законне застосування;
- застосовується анонімізація або знеособлення інформації, що зменшує ризик порушення права на приватність;
- після завершення обробки дані підлягають знищенню, якщо їх неможливо знеособити, що забезпечує повне припинення ризику розкриття конфіденційної інформації;
- порушення порядку тягне за собою юридичну відповідальність, що стимулює дотримання встановлених правил і захищає права громадян.

Таким чином, економічний добробут у контексті розкриття медичної таємниці розглядається як складова стабільного розвитку суспільства та захисту державних інтересів. Законодавчі приклади – від регулювання повідомлення про нещасні випадки й професійні захворювання до спеціальних норм, запроваджених під час пандемії COVID-19, – демонструють, що держава допускає використання конфіденційних медичних даних у виняткових випадках, коли це спрямовано на збереження економічної стабільності та здоров'я населення. При цьому обов'язковою умовою є дотримання принципів цільового використання, знеособлення, обмеженого строку обробки та юридичної відповідальності за порушення правил.

Разом із тим, розкриття медичної таємниці може бути виправданим не лише міркуваннями економічної чи національної безпеки, але й захистом основоположних прав людини. До таких випадків належать, зокрема, ситуації, коли збереження конфіденційності може поставити під загрозу життя чи безпеку інших осіб, зокрема дітей чи членів сім'ї.

Важливим аспектом є розуміння випадків, виправданих інтересами прав людини. Аналіз положень статті 9 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [7] дають змогу зробити висновок, що органи опіки та піклування мають право отримувати та передавати медичну інформацію про осіб з обмеженою дієздатністю або недієздатних, якщо це необхідно для захисту їхніх прав і безпеки. Зокрема, йдеться про випадки домашнього насильства, коли законний представник сам є кривдником або не виконує свої обов'язки. У таких ситуаціях органи опіки можуть давати згоду на внесення персональних даних до державних реєстрів, ініціювати надання соціальних чи медичних послуг, а також забезпечувати примусове надання психіатричної допомоги, якщо існує загроза життю та здоров'ю самої особи чи членів її сім'ї.

Також законодавство України передбачає випадки правомірного розкриття відомостей про стан здоров'я дітей у дитячих закладах. Так, відповідно до статті 15 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [6], працівники цих установ зобов'язані постійно спостерігати за станом здоров'я вихованців. У разі виявлення інфекційної хвороби необхідно вжити заходів для ізоляції хворого та негайно повідомити відповідний заклад охорони здоров'я. Така норма, з одного боку, передбачає передання інформації про стан здоров'я дитини третім особам (медичним працівникам), що формально є розкриттям медичної таємниці. Водночас, закон визнає це розкриття правомірним і необхідним, оскільки воно спрямоване на захист фундаментальних прав інших дітей (право на безпечне та здорове середовище), а також на своєчасне надання допомоги самій хворій дитині. Таким чином, даний випадок є прикладом легітимного обмеження конфіденційності медичної інформації в інтересах охорони здоров'я та захисту прав людини.

Звернемо увагу на обов'язки медичних працівників та посадових осіб закладів охорони здоров'я у разі виявлення інфекційного захворювання. Відповідно до ст. 38 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [6], вони зобов'язані вжити заходів для тимчасової ізоляції хворого, надати невідкладну допомогу, організувати проведення дезінфекційних заходів, повідомити відповідний орган санітарно-епідеміологічної служби та забезпечити госпіталізацію

пацієнта. Такі дії передбачають передання відомостей про стан здоров'я особи третім суб'єктам, що фактично є формою розкриття медичної таємниці. Водночас це розкриття є законодавчо обґрунтованим, оскільки його мета – захист суспільного здоров'я, запобігання поширенню інфекцій та забезпечення права інших осіб на безпечні умови життя.

Висновки. Медична таємниця в українському праві виступає не лише індивідуальною гарантією права пацієнта на приватність, а й елементом механізму забезпечення національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. Конституційні норми та спеціальне законодавство чітко встановлюють, що загальним правилом є збереження конфіденційності медичної інформації, однак допускаються винятки, коли розкриття даних є обґрунтованим і необхідним.

Водночас у всіх випадках діють ключові принципи: цільове використання даних, їх знеособлення чи знищення після досягнення мети обробки, а також юридична відповідальність за порушення порядку розкриття. Таким чином, інститут медичної таємниці демонструє баланс між приватними та публічними інтересами. Його сучасне правове регулювання в Україні розвивається у напрямку пошуку оптимального співвідношення між забезпеченням прав особи на конфіденційність і виконанням державою своїх обов'язків щодо охорони здоров'я, безпеки та захисту основоположних прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
2. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351. Втратив чинність на підставі Закону України № 2469-VIII від 21 червня 2018 року.
3. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» від 17 квітня 2019 року № 337. *Офіційний вісник України*. 2019. № 37.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30 березня 2020 року № 540-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 18.
6. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 року № 1645-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 29.
7. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5.